

MEGEMLEKEZÉS

VÉGSŐ BÚCSÚ FEHÉRTÓI KATALINTÓL

2006. május 12-én életének 81. évében elhunyt Fehértói Katalin. A magyar névtan, elsősorban a magyar történeti személynévkutatás jeles művelője 1925. november 22-én született Debrecenben, szüleinek harmadik gyermekeként. Iskoláit is a „legmagyarabb városban” végezte: a neves Dóczy Református Gimnáziumban érettségizett. Ezt követően agrártudományi tanulmányokba kezdett, amelyeket a háború miatt félbe kellett szakítania. Szülei a közeledő front elől Bécsbe küldték, ahonnan a háború befejeződése után tért vissza Debrecenbe. 1947-ben házasságot kötött Boldogh István állatorvossal, aki Pallagon egyetemi tanárként dolgozott, amíg később jelentkező betegsége engedte számára. 1948-ban leánygyermekük született. Férje 1950-ben bekövetkező halálát követően Fehértói Katalin 1951-ben feleségül ment Kiss Lajoshoz, a későbbi neves nyelvészhez, akadémikushoz, akivel annak 2003 elején bekövetkezett haláláig harmonikus családi életet éltek, és szellemi társakként tudományos munkájukban is támogatták egymást. 1954-ben, amikor Kiss Lajos az ELTE-n elkezdte szlavisztikai aspirantúráját, Budapestre költöztek. Fehértói Katalin első fővárosi munkahelye az Országos Idegsebészeti Tudományos Intézet könyvtára volt. 1963-ban került az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar nyelvészeti könyvtárába – 1971-ben, elsőéves egyetemistaként itt találkozhattam vele először. Tanszéki könyvtárosi munkája mellett elvégezte a magyar–könyvtár szakot, majd egyetemi doktori címet szerzett. 1972-ben került harmadik munkahelyére, a Schöpf-Mérei Kórház könyvtárába, s innen ment nyugdíjba. A „Magyar személynévadás és társadalmi helyzete a XIV–XVI. században” című kandidátusi értekezését 1977-ben védte meg.

Tudományos munkássága a magyar történeti személynévkutatásra összpontosult. Erre a tudományterületre irányította figyelmét az a munka, amelyet az 1960-as évek első felében a készülő TESz. külső munkatársaként végzett: etimológiai szakirodalmat olvasott, és a szócikkírók számára tartalmi kivonatokat készített. A nevekkal való foglalkozás felé terelte Kiss Lajos hasonló érdeklődése is.

Kutatásait több tucat folyóiratcikkben és három könyvben tette közzé. Első írása az Árpád-kori ragadványnevekről szól (MNY. 1965: 419–28): ebben a *dictus*-os és a *dictus* nélküli nevekkal foglalkozik, melyek a családnevek kialakulási folyamatában fontos szerepet játszottak. A családnev kialakulása előtti átmeneti névformákkal folyóiratunkban is foglalkozott (NévtÉrt. 7. 1982: 44–8). A ragadványnevekről, illetve a helynevek és a családnevek közötti összefüggésekről később is több cikket publikált, miként családneveink és Árpád-kori személynéveink eredetéről is (pl. Nyr. 1994: 430–7, 1995: 180–9). Több írást szentelt konkrét személy- és családneveknek (pl. *Bajzát, Csákány, Csoltár, Kacor, Lebediasz vajda, Levente* stb.), és néhány, Anonymus művében előfor-

duló névvel is foglalkozott (pl. *Velek, Torda*: MNy. 1993: 319–28; *Csanád, Doboka*: MNy. 2001: 15–289).

Fehértói Katalin életművének ismeretében nyugodtan mondhatjuk, hogy fent is említett cikkei, dolgozatai időről időre mindig egy-egy nagyobb, könyvméretű munkát készítettek elő. Névtani tevékenységének kezdetétől tervei között szerepelt az intézményi tudományos munkálatok közül az 1960-as évek elején kiiktatott személynévszótár elkészítése. A kitűzött cél felé vezető utat két nagyszerű monográfia jelzi. Az első 1969-ben jelent meg a *Nyelvtudományi Értekezések* 68. számaként: „A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek”. Ebben a 159 lapos munkában többek között részletesen foglalkozik a megkülönböztető nevek típusaival, e neveknek társadalmi rétegek szerinti megoszlásával, öröklődésével és családnévvé válásával. A kötet gazdag, filológiaiilag pontos adattárat is tartalmaz. A műről olyan neves szakemberek írtak ismertetést, mint MOLLAY KÁROLY és SZABÓ T. ATTILA.

A nagy személynévszótár felé vezető út második fontos állomása volt az 1983-ban napvilágot látott „Árpád-kori kis személynévtár” (*Nyelvészet* Tanulmányok 25. 388 lap). Fehértói Katalin a bevezetőben arról ír, hogy „egy minden igényt kielégítő, korszerű Árpád-kori személynévszótár elkészítése meghaladja egyetlen személy teherbíró képességét, egy magánvállalkozás kereteit és lehetőségeit” (9). Ezért csupán öt olyan oklevél anyagát dolgozta föl, amely a legtöbb személynévet tartalmazza, köztük a dömösi prépostság adománylevelét, a Tihanyi Összeírást és a Várad Regestrumot. A kis személynévtár az öt forrás valamennyi személynévének összes előfordulását tartalmazza szövegkörnyezettel együtt. Ez a névtár jó tájékoztatást nyújt a 12–13. századi magyar személynévek típusairól, változataikról, gyakoriságukról. Tanulmányozásukkal pontosabb ismeretekre tehetünk szert a hangtörténet, a helyesírás-történet és az etimológia terén, de a neveket viselő személyek társadalmi állását, foglalkozását, rokonsági viszonyait is megismerhetjük. Ez a munka alapforrásává vált a magyarországi történeti névtani kutatásoknak, de külföldi szakmai körökben is igen kedvező fogadtatásra talált. Erről tanúskodnak azok a recenziók, amelyek többek között ERNST DICKENMANN, GEORG HELLER vagy MIKKO KORHONEN véleményét tükrözik.

Végül azután megszületett a szintézis, az „Árpád-kori személynévtár (1000–1301)”. A 895 lapból álló, impozáns kiállítású mű 2004-es évszámmal 2005 áprilisában került az érdeklődők kezébe. A Magyar Tudományos Akadémián KISS JENŐ a nyelvészet, SOLYMOSSI LÁSZLÓ a történettudomány, SZOVÁK KORNÉL pedig a középlelatin filológia szempontjából mutatta be a kézikönyvet a szép számú közönségnek (*vö. NévtÉrt.* 27. 2005: 260–73). A munka végül magánvállalkozás keretében jött létre, ami elsősorban a szerző kitartását, az ügy iránti elhivatottságát és a mindenféle nehézségekkel való dacolását dicséri. Ebben minden bizonnyal erős támaszra lelt Kiss Lajosban is. Monumentalitása ellenére a mű – természetesen – nem tartalmazza az Árpád-korban élt összes személy nevét, de még az összes személynévet sem. A rendelkezésre álló, nyomtatásban napvilágot látott forrásokból kigyűjtött személynévek és szövegkörnyezetük alapján azonban igen pontos képet kapunk az adott korszak személynévi állományáról, valamint a társadalmi viszonyokról is, és magától értetődő módon fontos nyelvi-nyelvészeti ismereteket is kaphatunk az adatok tanulmányozásából. Fehértói Katalin feldolgozta Anonymus és Kézai krónikáját is, névanyagába felvette a nemzetségneveket és azokat a földrajzi neveket is, amelyek pusztán személynévből keletkeztek. A személynévtár sokoldalú használatát segíti elő a könyvhöz mellékelt CD is: ennek segítségével célzottan és gyors-

san kereshetünk ki olyan adatokat is, amelyeket a hagyományos „olvasós” módszerrel csak nehezen találhatnánk meg. Nincs itt hely és mód ennek a tudományos és művelődéstörténeti szempontból egyaránt kiváló munkának a bővebb bemutatására, ehelyett utalok két ismertetésre: az egyik ÖRDÖG FERENC-től való (MNy. 2006: 104–6), a másik pedig TÓTH VALÉRIÁTÓL (MNyj. 2005: 129–32) – az Árpád-kori személynévtár jeles szerzője még mindkettőt olvashatta. A Magyar Rádió egyik kulturális műsorában e sorok szerzője mondhatta el véleményét a műről.

Saját kutatási eredményeinek közzététele mellett Fehértói Katalin különféle ismertetésekben szakterületének mások által elért eredményeit is bemutatta. 1966-ban egy német névtani terminológiai szótárról, 1973-ban pedig az NDK-ban folyó névtani kutatásokról írt. 2000-ben hosszabb recenziót szentelt ÖRDÖG FERENC nagy zalai monográfiájának, valamint a magyarországi középkori latinság szótárának.

A névtan terén végzett több évtizedes eredményes munkájának elismeréseként Fehértói Katalint a Zala Megyei Önkormányzat a Magyar Nyelvtudományi Társaság előterjesztése alapján 2004-ben Pais Dezső-emlékéremmel és -díjjal tüntette ki.

Utolsó, még életében megjelent írásában a *-j* végű Árpád-kori tulajdonvevekről írt (MNy. 2005: 454–61). Cikkében folytatja azt a vitát, amely az említett kérdésben az elmúlt években a Magyar Nyelv hasábjain bontakozott ki. Ebben az immár végérvényes állásfoglalásban is tapasztalhatjuk a rá jellemző stílust: mondanivalóját az adatokból leszűrhető szikársággal, egyszerűen és határozottan közli, a vitatott tárgyhoz való viszonyát erős kritikai szemlélet határozza meg.

Fehértói Katalin halála sokakat váratlanul ért. A nyilvánosság előtt ugyan ritkán jelent meg, de akkor mindig délcegen, elegánsan, mások iránt mindig nyitottan. Tele volt tervekkel, amelyekről – számomra megtisztelő módon – többször is beszélgettünk. Két dolog különösen foglalkoztatta. Az egyik a „Földrajzi nevek etimológiai szótára”-nak kiegészítése a Kiss Lajos hagyatékában található több száz új vagy módosított névmagyarázattal, illetve a mű CD-n való megjelentetése. 2006 elején, egyik utolsó telefonbeszélgetésünk alkalmával arról számolt be, hogy az Akadémiai Kiadó is biztatja erre a munkára. Másik terve egy kisebb, egykötetes, tudományos–népszerűsítő földrajzinévszótár elkészítése volt, amire nyilván nagy az igény a művelt közönség soraiban. Ezek megvalósítását azonban megtagadta tőle a sors, miként azt is, hogy az általa 2005-ben alapított Kiss Lajos-díj első ünnepélyes átadását 2006. június 2-án megélhesse. Utolsóként írott tanulmányát – a Tihanyi Alapítólevél tulajdonveveinek eredetéről – a Névtani Értesítő jelen száma közli.

Halálával egy csendben, de nagy kitartással dolgozó tudós távozott körünkől, aki műveivel méltó helyet szerzett magának a történeti névtan jeles kutatóinak társaságában.

GERSTNER KÁROLY